Strindbergs klassiker

Med Villa Näckros skapade han ett nytt landmärke i Kalmar som gav eko i hela världen. Stenprisets vinnare Staffan Strindberg är arkitekt i tredje generationen. Men han är också firad musiker med rötterna i den svenska proggen.
– Både arkitektur och musik handlar om att bygga stämningar, säger han.

TEXT **PETTER EKLUND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

Hur kan man få natursten att uttrycka omsorg och kärlek? Sten kan vara vänligt. Vi har alla kramat en stenbumling, skuttat på mjuka klippor, hållit en trygg sten i handen. Men hur kan man överföra den känslan till arkitektur, där stenen har ritats, huggits, sågats, hyvlats och monterats? Arkitekten Staffan Strindberg vet hur man gör. Årets vinnare av Stenpriset är uppvuxen i stenens närhet och kan dess uttryck. Han får priset för sitt varsamma arbete med arkitektur och natursten vid Kalmars krematorium.

– Det började med en förfrågan om ett skärmtak och slutade med ett projekt för 40 miljoner, säger Staffan.

Han har arbetat med krematoriet i åtta år. Ett långsamt, men allt mer intensivt projekt som höjdes till en nivå där Kalmar nu har fått en av landets finaste byggnader för avsked.

Staffan Strindberg kom att arbeta med krematoriet via en större servicebyggnad han ritade för Norra kyrkogården i staden. I samma veva ombads han att titta på det befintliga krematoriets skärmtak, och därifrån utvecklades projektet.

– Kyrkan har varit en fantastisk beställare. Vi har haft tid på oss, jobbat tillsammans och alla, från beställare till präster och krematorietekniker, har haft synpunkter.

Vi hittar byggnaderna infattade i Kalmars skogskyrkogård, en pelarsal av tallar. Tre generationer av krematorier. Det första ritades av J Fred Olson, Kalmars stadsarkitekt under mer än trettio år.

– Det ser ut som 20-tal men är 30-tal. Den gode J Fred låg lite efter hela tiden, småler Staffan, som själv gick i en skola ritad av Olson.

Det nya krematoriet är en tillbyggnad till befintliga Heliga korsets kapell och krematorium som stod färdigt 1963, ritad av Rudolf Holmgren. Funktionerna är tydligt redovisade. De publika delarna har kalkstensfasad och lackade ekpartier, medan korets modernistiska skiva är klädd med marmorplattor.

– Fasaderna berättar om vad som ska ske i lokalerna. Rudolf hade varit i USA och det finns något amerikanskt i byggnaden.

Saffans nytillkomna byggnader har anpassats till 60-talets formspråk, men är laddade med samtida formelement. Här har vi finessen i bygget: en lyhörd och högkvalitativ anpassning till både historia och framtid, och framförallt till besökaren.

– Här ska alla få plats, oavsett vem man är eller i vilken religion man hör hemma.

Det nya krematoriet ger möjligheter till olika dramaturgi i ceremonierna. Tanken är att vi själva ska kunna bestämma så mycket som möjligt.

– Vissa är rädda och vill inte ens gå in i ett krematorium, andra vill ta avsked vid kremationshuset.

Krematoriet ska kunna bemöta alla olika önskemål.

– Att lämna någon kan vara olika tydligt. En kistsänkning är ett oerhört konkret avsked, medan begravning i minneslundar ska vara mer abstrakt.

Efter ombyggnaden är det stiliga ugnsrummet också en plats för avsked.

– Det har orsakat ett visst huvudbry bland präster, som inte har riktlinjer för dessa nya former av avsked. Men det brukar ordna sig. Ceremonier utvecklas hela tiden.

Kremationsugnen är en bjässe, som hämtad från en sci-fi-film. I stället för att gömmas undan har den fått en central placering i ett avlångt rum med väggar av eleganta träribbor och kalkstensgolv i vackert takljus från en lanternin.

– Jag ville ha ugnen i corteenstål som med sin rost skulle illustrera förgänglighet, men tillverkaren klarade inte det. Vi löste det genom att motivlacka plåten i brunt.

Fem sex kremeringar utförs om dagen. Tillvägagångssättet är rationellt, men värdigt. Luckan öppnas i 20 sekunder medan kistan förs in. Temperaturen är då lägre, 750 grader, och kistan antänds inte på den korta tiden. Så stängs luckan, temperaturen höjs och förbränningen börjar. Efter ungefär en och en halv timme rakas askan ut, mals, silas och sorteras.

Krematoriet byggdes på 60-talet. Under 90-talet förnyades det, men redan två årtionden senare behövde det åter uppdateras. Framförallt behövdes ett helt nytt tänkande kring tekniken och verksamheten, som möttes i markplan på ett besvärligt sätt.

Staffan föreslog det självklara, att lägga den tekniska anläggningen under mark. Fläktsystem, rökgasrenare, förråd och garage flyttades ner i en ny källare och byggnaderna kunde istället ta hand om människorna. Maskinrummet har jättelika fläktar och rökgasrenare för tungmetaller och sot. Luftintaget har genom sin stora dimension sänkt ljudnivån på anläggningen. Inget fabriksmässigt fläktbrus ska störa.

Till sist når vi krematoriets vackraste rum, avskedsrummet där de sörjande samlas för att möta kistan. Här har natursten orkestrerats med finkänslig hand. För att hålla nere intrycken har bara ett fåtal andra material, trä och koppar, använts.

Vi nalkas rummet i sekvenser från skogen omkring och rör oss gradvis inåt. Först en liten utegård med grovhyvlat kalkstensgolv och en vattenspegel med botten av normalhyvlad sten. Gården är omgärdad av murar lagda av återbrukad kalksten. En soffa med front i lågerhuggen kalksten leder inåt och fortsätter genom entrérummet. Ovanpå sitsar av bästa Tärnsjöläder. Soffan är ritad av arkitekt Nick Flygt, Staffans kompanjon.

Avskedsrummet domineras av ett lågt placerat, brett fönster mot tallskogen.

– Markytan ligger nära för att markera sambandet mellan kistan och jorden.

Golvets hyvlade kalksten är levererad av Mysinge Stenhuggeri på södra Öland. Stenen är bruten i Alböke på norra delen av ön. Ljusa strimmor drar i golvet här och där, spår av något som hände för länge sedan, skuggor av uråldrigt liv långt före oss.

– Just sådana tankar ska man kunna få härinne, säger Staffan.

Det är ett rum för behärskning och stillhet, men med tankar snurrande och sökande i rummet.

”Är man nyfiken på material måste man arbeta med dem, ta i dem, då händer det saker. /.../ Står man på bygget någon dag får man chansen att lära sig av dem som kan, det är oerhört viktigt.”

– Här måste blickarna fly från situationen och det finns tre saker som tar hand om dem: tallarna utanför, Kicken Erikssons textila bild på väggen och så mattan, säger Staffan.

Mattan är ett lågmält mästerstycke i krysstandad kalksten, utfört av stenhuggare Stellan Martinsson på Mysinge.

– Den här nivån av kvalitet glöms bort. Jag brukar gå och titta på äldre hus och se hur det gjordes förr, säger Staffan.

Tankarna går till den mönsterlagda stenmatta som arkitekten Gunnar Asplund 1940 lät placera vid de närmaste sörjandes bänk i Heliga Korsets kapell på Skogskyrkogården i Stockholm, också en omsorgsfull detalj för att stödja i en svår stund.

I en annan del av krematoriet, i ett nyinrett mottagningsrum som tidigare var förråd för kolfilter, har Staffan placerat en stenskiva i kryssteknik som han har huggit själv.

– Är man nyfiken på material måste man arbeta med dem, ta i dem, då händer det saker. Det här är rena amatörjobbet om man jämför, men det är roligt att arbeta nära hantverkarna. Står man på bygget någon dag får man chansen att lära sig av dem som kan, det är oerhört viktigt.

Staffan Strindberg är tredje generationen arkitekt i sin familj. Farfar Sven Strindberg blev 1916 förste intendent på Liljevalchs konsthall i Stockholm. Pappan Åke Strindberg var länsarkitekt i Kalmar, ritade skolor till kommunerna omkring, länsstyrelsens hus och kyrkor. Staffans mamma arbetade på hans kontor.

– Jag har hört att hon ritade stadsplaner åt Uno Åhrén en gång.

Pappan dog när Staffan var sju och mamman kom därför att påverka honom mest.

– Hon skickade en slags introduktionsbiljett till arkitektyrket under hela vår uppväxt. Vi tittade på arkitektur. Hon åkte med mig och min bror Henrik till Louisana och operan i Malmö.

Staffans dotter Tova läser nu till arkitekt i Chicago.

Vi åker till stan på arkitekturvisning, bland hus och föregångare. Staffan pekar och berättar.

– Här är Lars-Erik Lallerstedts posthus från 1940-talet.

Vi tar en sväng på Kvarnholmen, utfylld och befäst på 1600-talet, ”granit och kalksten överallt”, stiliga portaler och bastanta murar berättar om Kalmars utsatta läge vid havet.

– Det här måste ni se, det är Ragnar Östberg, säger Staffan och stannar vid Stagneliusskolan, byggd 1933.

– Se hur han har ändrat på perspektivet genom att vinkla ut flyglarna, det blir ett helt annat rum kring husen.

Lite senare stannar vi vid en fin kontorsbyggnad från 50-talet,

FOTO: JOACHIM GRUSELL

”Jag är uppväxt med kalksten. Den var närvarande överallt. Vi mötte den på utflykterna till Öland, den fanns i skolan, i huset där jag växte upp och där jag bor nu.”

FOTO: JOACHIM GRUSELL

3 FAVORITER

STAFFAN STRINDBERG VÄLJER BLAND EGNA PROJEKT.

1. **Villa Näckros, Kalmar, 2001–03.** Ett nära och fritt samarbete mellan praktik och teori där vi alla bidrog till utvecklingen av ett flytande hus. Varm stomme under vattnet, limma i stället för att spika, strax över 10 000kwh/år och 74 kvm fönster för att uppleva ett boende så nära naturen man kan komma. Ett projekt med mycket nyfikenhet och glädje.
2. **Villa Studentsångaren, Kalmar, 2010.** En av de sista centrala strandtomterna, vatten i öster, park i norr. Ung, formintresserad familj med siktet inställt på att lite längre fram flytta till Kalmar. Det blev två kroppar. En lite varmare för arbete och sömn och en transparent box för umgänge som öppnar sig mot sundet och sträcker ut sig över uterum och pool.
3. **Panncentral för fjärrvärme, Smedby, 2010.** Hade gjort en tidigare, satt samman delar för återanvändning innanför ett staket som blev ett hus. Flätverksstängsel som en fattigsvensk variant av perforering, men nu fick jag börja från början. Två pannor och en lågsilo för pellets för att ge värme när stadens värmekraftverk servas. Lite el går åt till brännare och pumpar, den alstras på taket. Tekniken ute och inne gav formen. Och så flätverket, denna gång än mera textilt, knäppt på plats.

FOTO: ÅKE E:SON LINDMAN

ritad av länsarkitekten Arne Delborn. På fasadens kalksten hittar vi förebilden till mönstret på krematoriets kalkstensmatta.

– Allt finns, det är bara att återanvända.

Till sist sätter vi oss på det anrika, skönt insuttna Holmgrens kondis där Staffan och hans kompisar satt som unga under tidigt sjuttiotal.

– Varje lördag träffades man i Domushörnet, snackade lite, gick till skivaffären Radio & TV-huset, där Linda stod och sålde plattor. Sen gick vi till Holmgrens och drack kaffe.

Musiken var den stora kraften i Staffan Strindbergs unga liv.

– Jag hörde Led Zeppelin på Radio Luxemburg och var nog den förste i stan att lyssna på deras första platta.

Kalmar var en aktiv musikstad och en centralort i den svenska musikrörelsen. Staffan och kamraterna lärde sig spela tillsammans på Musikforum och startade bandet Ragnarök 1972. Staffan pluggade till inredningsarkitekt i Köpenhamn, men hoppade av efter en termin för att satsa på musiken. Snart åkte Ragnarök på sin första Norrlandsturné.

– Vi gjorde 250 spelningar det året. Vi var den svenska musikrörelsens gossen Ruda, vi varken drack eller knarkade.

Efter ett par år i bandet och parallellt arbete som gymnasieingenjör, tog Staffan upp den arkitektoniska tråden på allvar och började läsa på KTH i Stockholm.

– Jag lämnade Kalmar som proggmusiker, helt aningslös om arkitektur, men det var rätt val. De första två och ett halvt åren var ren eufori, det var som att hitta hem, allt blev självklart.

Han lämnade inte musiken, den smälte ihop med arkitekturen.

– Jag minns att jag körde Nina Hagens första skiva oavbrutet i flera dygn medan jag var helt inne i ett skolarbete. Musiken skickade mig rakt in i projektet.

Han jobbar fortfarande gärna till musik. Efter skolan och en studieresa i USA, ”jag ville se alla hus jag sett i arkitekturböckerna”, fick Staffan arbete på Lennart Bergström Arkitektkontor i Stockholm.

– Första jobbet var fullständigt förödande. Jag skulle rita 14 000 kvadratmeter undertak på Tempo/Åhléns kontor i Kista. Men jag lärde mig allt om det som finns ovanför innertaken och i dag är jag evigt tacksam för det.

Kontoret som fostrade honom under nio år var stort med kommersiella projekt, men man hade stormöten och synpunkter på vilka jobb man skulle ta in.

– Alla visste vad alla tjänade, allt var helt öppet.

Vid den här tiden träffade Staffan sin fru Inger, även hon arkitekt. De bildade familj och började så småningom längta till en mindre stad.

– På 1980-talet fanns det hur mycket arbete som helst överallt i landet. Det var en enda glädjerusning mot himlen. Vi fick jobb i Kalmar. Två år senare var allt slut i lågkonjunkturen och vi blev arbetslösa.

Staffan och Inger startade eget, började med små tillbyggningar, ritade om Stickan Anderssons gamla kontor i Lärkstaden i Stockholm för Polisförbundet. Så vann de en tävling om Ottenby naturrum och kontoret var etablerat. Flytten innebar också Staffan Strindbergs återkomst till det småländska stenriket.

– Jag är uppväxt med kalksten. Den var närvarande överallt. Vi mötte den på utflykterna till Öland, den fanns i skolan, i huset där jag växte upp och där jag bor nu.

Staffan prisar kalkstenen.

– Den har en levande yta med en mjuk, taktil och vänlig karaktär. Den blir aldrig för fin, men är alltid intressant.

I Kalmarregionen har han efter tjugo års verksamhet satt tydliga spår med bostadshus, värmeverksbyggnader, sommarhus i sten på Öland och en glasad, elegant sopsorteringsanläggning.

– Sådana saker ska vara synliga, de ska finnas och fungera där folk i stan rör sig. Det är en av Sveriges vackraste och kanske dyraste miljöstationer.

År 2003 blev Staffan Strindberg uppmärksammad både i Sverige och utomlands för Villa Näckros, en flytande villa som ligger förankrad vid Kalmars växande sjöstad med Ölandsbron i fonden. Året efter nominerades han till Rödfärgspriset för en villa i Drag, norr om Kalmar.

År 2003 återuppstod Ragnarök med de ursprungliga medlemmarna. Bandet spelar sporadiskt på konserter och festivaler. Internet sprider gruppens musik, det finns nya proggfans över hela världen. För några år sedan bjöds gruppen in till Japan.

– Det kom folk resande från hela landet till Tokyo för att se oss. Det är en liten, men entusiastisk skara.

Nu fortsätter Staffans arkitektonisk-musikaliska mission.

– Det är inte tillräckligt med rock’n roll i arkitekturen. Att spela musik är det enda tillståndet då jag är helt fri. Man är borta från precis allt annat, det är fantastiskt.

Det är nog då det föds nya idéer till arkitektur, som sedan gammalt kallas just frusen musik.

– Både arkitektur och musik handlar om att bygga stämningar. När Ragnarök samlas nästa gång i Kalmar ska jag ta bandet till avskedsrummet och killarna ska få lyssna på det. Jag vill pröva hur de som musiker läser rummet. ■